

КОНВЕНЦИЯТА ЗА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ И ЗАЩИТЕНИТЕ ПРИРОДНИ ТЕРИТОРИИ: ЕКОЛОГОПРАВНИ АСПЕКТИ

Георги Пенчев¹
e-mail: georgepenchev@abv.bg

Резюме

Основната цел на настоящото изследване е анализ на Конвенцията за биологичното разнообразие и протоколите към нея в светлината на нейното значение за защитените природни територии. Основната задача на изследването се състои в разглеждане на правните мерки, уредени в съответните международни споразумения и въвеждането им в българското законодателство. Използват се сравнителноправният и формално-логичният методи на научно изследване. Резултатът на изследването е свързан с формулирането на някои по-общи изводи от разгледаната международноправна уредба и предложения за нейното усъвършенстване.

Ключови думи: биологично разнообразие, защитени природни територии, конвенция

JEL: K320

Увод

В това научно изследване вниманието е насочено към правните мерки за опазване на биологичното разнообразие по Конвенцията за биологичното разнообразие (КБР) и протоколите към нея, които фактически детайлизират някои нейни изисквания, а именно Протоколът от Картахена за биологична безопасност към Конвенцията за биологичното разнообразие (Монреал, 29.01.2000 г.), Допълнителният протокол от Нагоя – Куала Лумпур за отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена за биологична безопасност (Нагоя, 15.10.2010 г.) и Протоколът от Нагоя за достъп до генетични ресурси и справедливо и равноправно разпределение на ползите, произтичащи от тяхното използване, към Конвенцията за биологичното разнообразие (Нагоя, 23.06.2011 г.). Разглеждането им ще бъде извършено в хронологична последователност в светлината на тяхното значение за опазването на защитените природни територии. Известно е, че биологичното

¹ Професор, доктор на юридическите науки, катедра „Теория и история на правото“, Юридически факултет, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

разнообразие, разбирано като видовете от дивата флора и фауна и техните местообитания, има значение за развитието на икономиката, науката и културата на всяка държава. Във връзка с това трябва да се има предвид обстоятелството, че голяма част от тези видове и техните местообитания се намират в обхвата именно на защитени природни територии.

Актуалността на международното сътрудничество в разглежданата област е обусловена главно от следните причини. *На първо място*, както Програмата на ООН по околната среда (ЮНЕП), така и редица учени-еколози отбелязват тревожна тенденция през последните десетилетия към намаляване на биологичното разнообразие в световен мащаб, вкл. изчезване на редица видове от флората и фауната и значително увреждане на местообитанията им, главно по икономически и демографски причини (Saving Our Planet. Challenges and Hopes, 1992, pp. 53-55; Оуен, 1989, с. 295-303; Kiss, Shelton, 1991, p. 239; Kiss, Shelton, 1993, p. 115; Shelton, Kiss, 2005, pp. 92-93). *На второ място*, при анализа си на състоянието на околната среда в световен мащаб ЮНЕП е констатирала, че въпреки предприеманите усилия на национално и международно равнище за периода 1972 – 1992 г., деградацията на околната среда продължава (Saving Our Planet. Challenges and Hopes, 1992, p. 175). *На трето място*, ефективното международно сътрудничество в разглежданата област ще допринесе за опазването на защитените природни територии във всяка държава.

Това научно изследване е съобразено с международната и националната правна уредба в сила към 12.08.2021 г.

Конвенция за биологичното разнообразие (КБР)

Тази конвенцията е ратифицирана от Република България със закон от 29.02.1996 г. (ДВ, бр. 22 от 1996 г.). Тя е в сила за нашата страна от 16.07.1996 г. и е обнародвана в ДВ, бр. 19 от 2.03.1999 г. Европейският съюз (ЕС) се присъедини към конвенцията с Решение 93/626/ЕИО на Съвета от 25.10.1993 г. за утвърждаване на Конвенцията за биологичното разнообразие (ОВ L 309, 13.12.1993 г.).

Обща характеристика на КБР

КБР е приета на Конференцията на ООН по околната среда и развитието, проведена в гр. Рио де Жанейро, Бразилия през 1992 г. Нейните основни цели са изтъкнати в чл. 1, а именно: „опазване на биологичното разнообразие, устойчиво използване на неговите компоненти и справедлива и разумна подялба на ползите, произтичащи от използването на генетични ресурси чрез съответен трансфер на необходими технологии, вземайки предвид

всички права върху тези ресурси и технологии, и чрез подходящо финансиране“. Правното понятие „биологично разнообразие“, което има основополагащо значение за това международно споразумение, е дефинирано в чл. 2, където е указано, че: „биологично разнообразие“ означава многообразието между живите организми от всички източници, включително сухоземни, морски и други водни екосистеми, и екологичните комплекси, към които принадлежат; това включва разнообразие в рамките на отделния вид, между видовете и в екосистемите“. Логическото тълкуване на тази дефиниция може да ни доведе до извода, че съдържанието на това понятие включва видовете от флората и фауната и техните местообитания. Според френският учен юрист-еколог А. Кис и американският учен юрист еколог Д. Шелтън, разглежданата конвенция разграничава три равнища на биологично разнообразие: а) разнообразие в рамките на отделния вид; б) разнообразие на отделните видовете; и в) разнообразие на екосистемите (Shelton, Kiss, 2005, р. 91). От значение за правния режим на защитените природни територии са дефинициите и на други две правни понятия, регламентирани също в чл. 2, а именно: „местообитание“ се нарича мястото или типът месторастение, където един организъм или популация се срещат естествено“; „защитена територия“ означава географски определена територия, която е обявена или управлявана с оглед постигане на конкретни природозащитни цели“. Смятам, че от правно-техническа гледна точка чл. 2 не е редактиран сполучливо, тъй като дефинициите на отделните правни понятия не са разграничени една от друга с точки или букви.

В чл. 3 от конвенцията е направен опит за регламентиране на правните принципи, от които да се ръководят държавите участнички в дейността им по опазване на биологичното разнообразие, вкл. в защитените природни територии. Там е указано, че тези държави имат, съобразно Устава на ООН и принципите на международното право, „суверенното право да използват своите собствени ресурси съобразно собствената им екологична политика и отговорността да гарантират, че дейностите под тяхната юрисдикция или контрол не причиняват щети на околната среда на други държави или на региони извън границите на националната им юрисдикция“. По мое мнение, редакцията на тази разпоредба не е сполучлива, тъй като можеше фразата да бъде по-лаконична и само да бъдат изброени по същество двата специални принципи, залегнали в тази разпоредба, а именно принципите на: а) суверенно право на ползване на природните ресурси съобразно провежданата екологична политика, и б) извършване на дейностите и действията на територията на съответната държава по начин, който не уврежда околната среда на територията на други държави. Във връзка с редактирането на текстовете на нормативни актове, както и на международни договори, оригинал-

но становище в нашата общоправна доктрина е лансирал Г. Бойчев, според който „изкуството да се формулират правни норми“ е близко до изкуството в поезията мисълта да приема стихотворна форма (Бойчев, 2010, с. 270). Неговото становище заслужава подкрепа. Във връзка с това смятам за уместно в работните групи по съставяне на текста на един международен договор в областта на опазване на околната среда да участват повече юристи-еколози с опит в съставянето на нормативни актове, с което неминуемо ще се подобри и ефективността от неговото прилагане.

Според А. Анастасов разглежданата конвенция има „рамков“ характер, тъй като формулира „основни принципи, цели и институционална рамка“, като изтъква, че тя е „най-всеобхватният международен договор за опазване на видовете и екосистемите“ в сравнение с други конвенции, които регулират „специални категории на биоразнообразието“ (Анастасов, 2015, с. 18). Някои учени-еколози изтъкват обстоятелството, че при разработването и приемането на всеобхватна конвенция за опазване на биологичното разнообразие е необходимо да залегне „концепцията за биологичните видове и генетичното разнообразие като общо наследство“ (Международна комисия за опазване на околната среда и за развитие, 1989, с. 169). Тяхното становище частично, според мен, е споделено в преамбюла на разглежданата конвенция, където е указано, че договарящите се страни са „решени да съхранят и използват устойчиво биологичното разнообразие за благото на сегашните и бъдещите поколения“. Можеше обаче, в този преамбюл да се изтъкне, че биологичното разнообразие е „общо наследство на човечеството“, с което щеше да се подчертае необходимостта да се мисли и за потребностите на бъдещите поколения при вземането на управленски решения в тази насока. Освен това смятам, че е препоръчително съставянето не само на всеки международен договор, а и на всеки национален закон в областта на опазването на околната среда да бъде предшествано от разработването на научно обоснована концепция (по отношение на националния закон – независимо от мотивите на законопроекта – бел. авт.) от изтъкнати учени и практикуващи специалисти – юристи и еколози, в която да залегнат основните цели, принципи, задачи и практическите подходи за тяхната реализация.

Могат да бъдат посочени следните правни мерки за опазване на биологичното разнообразие, вкл. и в защитените природни територии по конвенцията:

1. Установяване на задължение за държавите участници, „доколкото е възможно и подходящо“, да си сътрудничат в опазването и „устойчивото използване“ на биологичното разнообразие (чл. 5). Правното понятие „устойчиво използване“ е дефинирано в чл. 2 от конвенцията, където е посочено, че това е: „използване на компонентите на биологичното разнообразие по

начин и до степен, които не водят до дългосрочно намаляване на биологичното разнообразие, като по този начин се поддържа неговият потенциал за задоволяване на нуждите и желанията на сегашните и бъдещите поколения“. Във връзка с това Д. Шелтън и А. Кис с основание изтъкват, че „устойчивото използване“ на биологичното разнообразие (на световно равнище – бел. авт.) не може да се постигне само с усилията на една държава, а чрез сътрудничеството на всички държави (Shelton, Kiss, 2005, p. 92). От друга страна, А. Анастасов с основание подлага на критика изреча „доколкото е възможно и подходящо“, употребен и в други разпоредби на конвенцията, като посочва, че по този начин се създават условия за различно тълкуване в зависимост от националните интереси (Анастасов, 2015, с. 19). Неговата критика заслужава подкрепа, като към нея бих добавил, че с този израз се създават дори условия за заобикаляне на изискванията на това международно споразумение.

2. Установяване на задължение за тези държавите да предприемат „основни мерки“ в тази област, които се изразяват в две насоки: а) приемане и осъвременяване на стратегии, планове и програми за опазване и устойчиво използване на биологичното разнообразие; и б) интегриране на опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие в отрасловите („секторните“) стратегии, планове и програми (чл. 6).

3. Установяване на задължение за същите държави, „доколкото е възможно и подходящо“, да извършват идентифициране и управление, в контекста на чл.чл. 8-10, на дейностите по опазване на биологичното разнообразие (чл. 7). По-специално става дума за: а) идентифицирането на компонентите на биологичното разнообразие, които са важни за неговото опазване и устойчиво използване, като се има предвид списъкът с категориите в приложение I; б) извършването на наблюдение (мониторинг) и контрол чрез вземане на проби и други методи на идентифицираните компоненти на биологичното разнообразие по б. „а“, като се обръща особено внимание на тези, изискващи спешни мерки за опазване, и на тези, които предлагат най-голям потенциал за устойчиво използване; в) идентифицирането на процеси и категории дейности, които имат или могат да имат значително вредно въздействие върху опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие, и наблюдение и контрол върху последствията им чрез вземане на проби и други средства; г) поддържането и организирането „чрез какъвто и да е механизъм на данни, произтичащи от идентифицирането и мониторинга на дейностите по букви „а“, „б“ и „с“ (съответно букви „а“-“д“).

4. Установяване на специални правила, свързани с опазване „in situ“ на биологичното разнообразие (чл. 8). Съгласно чл. 2 от конвенцията: „in-situ опазване“ означава опазване на екосистеми и естествени местообитания и поддържане и възстановяване на ценни популации от видове в тяхната ес-

тествена среда, а в случая с домашните или култивираните видове – в средата, където те са развили своите отличителни белези“. Тези правила по чл. 8 се отнасят до редица задължения за страните участнички, „доколкото е възможно и подходящо“ в тази насока, които имат значение и за защитените природни територии, и по-специално до: а) създаването на система от защитени (природни – бел. авт.) територии или територии, където е необходимо да се вземат специални мерки за опазване на биологичното разнообразие; б) разработването, където е необходимо, на указания за избор, установяване и управление на защитени (природни) територии или териториите, където е необходимо да се вземат специални мерки за опазване на биологичното разнообразие; в) регулирането или управлението на биологичните ресурси във или извън защитените (природни) територии с цел да се осигури тяхното опазване и устойчиво използване, като правното понятие „биологични ресурси“ е дефинирано в чл. 2, където е отбелязано, че: „биологични ресурси“ включва генетични ресурси, организми или части от тях, популации или някакъв друг биотичен компонент на екосистемите с реална или потенциална ползност или стойност за човечеството“; г) осигуряването на опазване на екосистемите, естествените местообитания и поддържане на ценните популации от видове в естествената им среда, като правното понятие „екосистема“ е дефинирано в чл. 2 от конвенцията, където е изтъкнато, че: „екосистема“ означава динамичен комплекс от растителни, животински и микроорганизмови съобщества и тяхната нежива околна среда, които си взаимодействат като функционална единица“; д) осигуряването на екологосъобразно и устойчиво развитие в територии, съседни на защитените, с цел бъдещо разширяване на тези територии; е) възстановяването на деградиралите екосистеми и осигуряване на възстановяването на застрашените видове чрез разработване и прилагане на планове или стратегии за управление; ж) създаването или поддържането на средства за регулиране, управление или контрол на рисковете, свързани с използването и получаването на живи модифицирани организми, резултат на биотехнологии, които организми могат да имат вредни въздействия върху околната среда и да засегнат опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие, като се вземат предвид и рисковете за човешкото здраве; з) предотвратяването на въвеждането на чужди видове, които заплашват екосистемите, местообитанията или местните видове, и контрол и унищожаване на тези чужди видове; и) осигуряването на необходимите условия за съвместимост между сегашния начин на опазване на биологичното разнообразие и устойчивото използване на неговите компоненти; й) уважаването и поддържането, съгласно националното законодателство, на познанията и опита на местното население и общностите с традиционен начин на живот, съвместим с опаз-

ването и устойчивото използване на биологичните ресурси; к) създаването и развиването на законодателство за защита на застрашените видове и популации; л) регулирането и управлението, където са установени значителни вредни въздействия върху биологичното разнообразие, съгласно чл. 7, на съответните процеси и категории дейности; и м) сътрудничеството в предоставянето на финансова и друга помощ за опазване „in-situ“ по предходните букви, особено за развиващите се страни (съответно букви “a”-“m”).

5. Установяване на специални правила относно опазване „ex-situ“ на биологичното разнообразие (чл. 9), като съгласно чл. 2 от конвенцията: „ex situ опазване“ означава опазване на компонентите на биологичното разнообразие извън естествените им местообитания“. Тези правила също се отнасят до редица задължения за страните участнички, „доколкото е възможно и подходящо“ в тази насока, които имат значение и за защитените природни територии, и по-специално до: а) предприемането на мерки за „ex-situ“ опазване на компонентите на биологичното разнообразие, за предпочитане в страната, от която произхождат тези компоненти; б) изграждането и поддържането на съоръжения за „ex-situ“ опазване и научни изследвания на растенията, животните и микроорганизмите, за предпочитане в страната, от която произхождат генетичните ресурси; в) предприемането на мерки, „при подходящи условия“, за възстановяване на застрашените видове и за тяхното повторно въвеждане в естествените им местообитания; г) регулирането и управлението на събирането на биологични ресурси от естествените им местообитания за целите на „ex-situ“ опазването, така че да не се застрашават екосистемите и популациите „in-situ“, освен ако се изискват временни „ex-situ“ мерки съобразно предходната буква; д) сътрудничеството при осигуряване на финансова и друга помощ за „ex-situ“ опазване, съобразно предходните букви, вкл. и при изграждането и поддържането на облекчения за „ex-situ“ опазване в развиващите се страни.

6. Установяване на специални правила, свързани с устойчивото използване на компонентите на биологичното разнообразие (чл. 10). Те се отнасят до следните задължения, „доколкото е възможно и подходящо“ за държавите участнички: а) предлагането на националните органи, вземащи решения в тази област, на мнение за опазването и устойчивото използване на биологичните ресурси; б) предприемането на такива мерки за използване на биологичните ресурси, с които се цели избягване или свеждане до минимум на вредното въздействие върху биологичното разнообразие; в) защитата и насърчаването на традиционното използване на биологичните ресурси в съответствие с културните обичаи, които са съвместими с изискванията за опазването и устойчивото им използване; г) подпомагането на местното население да развива и прилага „оздравителни“ (т.е. възстановителни – бел.

авт.) действия в „разрушените“ (в смисъл на „увредените“ – бел. авт.) области, където биологичното разнообразие е намаляло; и д) насърчаването на сътрудничеството между правителствените институции и частния сектор при разработването на методи за устойчиво използване на биологичните ресурси (съответно букви „а“-„е“);

7. Установяване на задължение, „доколкото е възможно и подходящо“ за страните участнички да предприемат „икономически и социално обосновани мерки за стимулиране на опазването и устойчивото използване на компонентите на биологичното разнообразие“ (чл. 11).

8. Установяване на задължение за държавите участнички да насърчават научните изследвания и обучението в областта на опазване на биологичното разнообразие, вкл. да подпомагат развиващите се държави в тази насока (чл. 12).

9. Установяване на задължение за тези държави да подпомагат и насърчават пропагандирането на опазването на биологичното разнообразие, както и разработването на програми за обучение и осведомяване на обществеността по отношение на опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие (чл. 13).

10. Установяване на специални правила относно оценката и свеждането до минимум на вредните въздействия върху биологичното разнообразие (чл. 14). Те се отнасят до задълженията за държавите участнички, „доколкото е възможно и подходящо“:

- а) да въведат в законодателството си процедура по оценка на въздействието върху околната среда на проекти, които биха могли да имат значително вредно въздействие върху биологичното разнообразие, за да се избегне или сведе до минимум това въздействие, и където е възможно, да осигурят участие на обществеността в тези процедури;
- б) да въведат „подходящи мерки“, с които се осигурява своевременно отчитане на екологичните последици на програмите и политиките, които биха могли да имат значително вредно въздействие върху биологичното разнообразие;
- в) да подпомагат, на базата на взаимност, уведомяването, обmena на информация и консултации по дейностите под тяхна юрисдикция или контрол, които биха могли да нанесат значителни вреди на биологичното разнообразие на други държави или територии извън границите на националната юрисдикция, чрез насърчаване на сключването на съответни двустранни, регионални или многостранни споразумения;
- г) да уведомят незабавно застрашената държава за предстоящата опасност, в случаите на непосредствена и тежка опасност или увреждане, произлизащи под юрисдикцията или контрола на страната, които биха могли да нанесат значителни вреди на биологичното разнообразие в района под юрисдикцията или контрола на друга държава или извън границите на националната юрисдикция, както и да предприемат

действия за предотвратяване или свеждане до минимум на тази опасност или вреда; г) да осигурят създаването на национална система за реагиране в случай на промишлени аварии, природни бедствия или други причини, които са тежка и непосредствена заплаха за биологичното разнообразие, и да насърчават международното сътрудничество в помощ на националните усилия и, където е подходящо и съгласувано, с държавите или регионалните организации за икономическа интеграция, за създаването на съвместни планове за спешно реагиране (съответно букви „а“-, „d“);

11. Установяване на специални правила, свързани с достъпа до „генетични ресурси“ (чл. 15), като правното понятие „генетични ресурси“ е дефинирано в чл. 2, където е указано, че: „генетични ресурси“ означава генетичен материал с реална или потенциална стойност“. Тези правила се отнасят до: а) правомощието за съответната държава участничка да определя достъпа до генетичните си ресурси съобразно националното законодателство; б) задължението за страните участнички да полагат усилия за създаване на условия за улесняване на достъпа до генетичните ресурси за използване по екологичен начин от други договарящи страни, и да не налагат ограничения, които противоречат на целите на тази конвенция; в) изискването за „генетични ресурси“ по смисъла на конвенцията да се смятат само тези, „които са предоставени от договарящи страни, от които тези ресурси произхождат, или страни, които са ги придобили по силата на тази конвенция“; г) изискването достъпът до генетичните ресурси да бъде обект на взаимно съгласие, и по-специално на предварително съгласие с договарящата се страна, осигуряваща тези ресурси, освен ако това не е определено по друг начин от тази страна; д) задължението за държавите участнички да провеждат научни изследвания върху генетичните ресурси, предоставени от други договарящи страни, с пълното участие, където е възможно, на тези страни; е) задължението на тези държави да взимат „подходящи законови, административни или политически мерки“ в съответствие с чл.чл. 16 и 19 и където е необходимо, посредством финансовите механизми, установени в чл.чл. 20 и 21, с цел справедлива подялба на резултатите от тези изследвания, развитие и печалбите, получавани от търговското и друг вид използване на генетичните ресурси с договарящата страна, осигуряваща такива ресурси, като тази подялба се осъществява на базата на взаимноизгодни условия (§§ 1-7).

12. Установяване на специални правила относно трансфера на технологии и достъпа до тях (чл. 16). Те се отнасят до следните задължения за държавите участнички: а) признавайки, че технологиите включват и биотехнологиите и че достъпът и трансферът на технологии между договарящите страни са важни за постигането целите на тази конвенция, да осигурят и/или улеснят достъпа или трансфера към други договарящи страни на тех-

нологии, които са от значение за опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие или да използват генетичните ресурси като не причиняват „значителни щети“ на околната среда, като във връзка с това смятам, че в превода на конвенцията, обнародван в ДВ вместо думата „щети“, трябваше да се употреби думата „вреди“, в съдържанието на която се включват не само материалните, но и нематериалните аспекти на увреждането; б) достъпът до технологиите и трансферът им към развиващите се страни да се осигурява и/или улеснява при най-благоприятни условия, включващи концесии и преференции, въз основа на взаимна договореност, а когато е необходимо, в съответствие с финансовите механизми, установени в чл.чл. 20 и 21, като в случаите, когато технологиите са защитени от патент или други права на интелектуална собственост, достъпът и трансферът на технологии да осигурява защита на правата на интелектуална собственост; в) да вземат „необходимите законодателни, административни или политически мерки“ с цел договарящите страни и по-специално развиващите се страни, които осигуряват генетичните ресурси, да имат осигурен достъп до технологиите или до трансфера на технологиите, които използват тези ресурси; г) да вземат „подходящи законодателни, административни или политически мерки“ с цел да се улесни достъпът на частния сектор до съвместните разработки и трансфера на технологии, споменати в § 1, за обща полза на правителствените институции и частния сектор на развиващите се страни и в тази връзка да отчитат задълженията по §§ 1, 2 и 3 на този член; и д) признавайки, че патентните и други права на интелектуална собственост могат да оказват влияние върху прилагането на тази конвенция, да си сътрудничат в тази област, която е обект на национално законодателство и международно право с оглед на това, тези права да бъдат поносими и да не противоречат на целите на конвенцията (съответно §§ 1-5).

13. Установяване на задължение за страните участнички за обмен на информация относно опазването на биологичното разнообразие (чл. 17).

14. Установяване на задължение за тези държави да участват в техническото и научното сътрудничество в областта на опазване на биологичното разнообразие както между тях, така и с други държави, вкл. развиващи се, и с международни организации (чл. 18).

15. Установяване на специални правила, свързани с използването на биотехнологиите и разпределението на ползите от тях (чл. 19). Те се отнасят до следните задължения за държавите участнички: а) да предприемат „подходящи законодателни, административни и политически мерки“, за да се осигури ефективното участие в дейностите, свързани с биотехнологични изследвания в тези държави, и особено в развиващите се държави, които осигуряват генетичните ресурси за тези изследвания, и където

е възможно – в държавите, предоставящи тези ресурси; б) да предприемат „всички разумни мерки“, за да се осигури приоритетен достъп при справедливи условия за договарящите страни, предимно развиващи се страни, до ползите от биотехнологиите, разработени въз основа на генетични ресурси, осигурени от тези договарящи страни, като достъпът да се осъществява на базата на взаимно договорени условия; в) да „обръщат внимание“ върху (т.е. да отчитат) необходимостта от създаване на процедури, включително и особено при вземане на „предварително съгласие“ (в буквален превод от английски език на „advance informed agreement“ – „предварително информирано съгласие“) по отношение на безопасен трансфер, работа с, и използване на живи модифицирани организми (ЖМО), получени в резултат на биотехнологии, които могат да окажат вредно въздействие върху опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие, а във връзка с това следва да се посочи обстоятелството, че в оригиналния текст на конвенцията на английски език се употребява понятието „living modified organisms“, поради което в обнародвания в ДВ, бр. 19 от 1999 г. текст на конвенцията, от гледна точка на прецизност, можеше да се използват в превода думите „живи модифицирани организми“, а не „модифицирани живи организми“; г) да осигуряват, пряко или чрез посредничеството на физическо или юридическо лице под тяхна юрисдикция, под която съответната държава осигурява организми, споменати в § 3, всяка налична информация за потенциално вредни въздействия на отделните организми върху договарящата страна, в която тези организми се въвеждат (съответно §§ 1-4).

16. Установяване на специални правила относно финансовите ресурси (чл. 20). Те се отнасят до: а) задължението за държавите участнички да осигурят финансиране на дейности по опазване на биологичното разнообразие съобразно националните си „планове, приоритети и програми“; б) задължението за развитите държави да осигурят нови и допълнителни финансови ресурси, за да помогнат на развиващите се държави в изпълнение на задълженията им по конвенцията, въз основа на договореност между развиващите се държави и институциите по чл. 21, като „държавите в преход към пазарна икономика“ могат доброволно да поемат задълженията на развитите държави; в) правната възможност за развитите държави да подпомагат финансово развиващите се държави в изпълнение на задълженията им по конвенцията въз основа на двустранни, регионални и други споразумения; г) задължението за страните участнички да отчитат степента, до която развиващите се държави могат да изпълняват ефективно своите задължения по тази конвенция в зависимост от изпълнението от страна на развитите държави на техните задължения по конвенцията, свързани с финансови ресурси и трансфер на технологии; д) задължението за тези държави, в своите

действия за финансиране и трансфер на технологии в пълна степен да отчитат специфичните нужди и специалните условия в най-слабо развитите страни; е) задължението за същите държави да вземат предвид специалните условия, произтичащи от зависимостта, разпределението и разположението на биологичното разнообразие в развиващите се държави, особено в малките островни държави; ж) задължението за тези държави да обръщат внимание върху специалното положение на развиващите се държави, включително тези, които са най-уязвими екологически, като държави с пустинни или полупустинни зони, крайбрежни и планински райони (съответно §§ 1-7).

17. Установяване на специални правила, свързани с „финансовия механизъм“ на конвенцията (чл. 21). Те се отнасят до създаването на „механизъм за управление на финансовите ресурси за развиващите се държави“ за целите на конвенцията, като дарения или концесии, чиито основни елементи са описани в този член, който ще функционира под ръководството и финансовия контрол на „Конференцията на страните“ (ръководен орган на страните по конвенцията – бел. авт.), която, от своя страна, определя и вноските на страните участнички в този механизъм.

18. Установяване на специални правила относно „Конференцията на страните“ (чл. 23). Те се отнасят до учредяването, организацията на дейността и правния статус на „Конференцията на страните“, както и правната възможност за други държави и международни организации да участват като наблюдатели в заседанията на този ръководен орган.

19. Установяване на специални правила, свързани със Секретариата на страните по конвенцията (чл. 24). Те се отнасят до учредяването и правния статус на Секретариата като изпълнителен и помощен орган на Конференцията на страните.

20. Установяване на специални правила относно Спомагателния орган за научни, технически и технологични консултации (чл. 25). Те се отнасят до създаването и правния статус на този орган към Конференцията на страните, в състава на който се включват „правителствени представители, експерти в съответни[те] области“. В нашата правна доктрина А. Анастасов подлага на критика състава на този орган, като отбелязва, че доминирането на държавни служители и политици в членския му състав снижава „качеството, академичният и експертният характер на неговите препоръки“ (Анастасов, 2015, с. 23-24). По мое мнение становището му е дискуссионно. Текстът на английски език на чл. 25, § 1, изр. трето от конвенцията, който гласи „It shall comprise government representatives competent in the relevant field of expertise“, от една страна, и логическото тълкуване на тази разпоредба, от друга страна, могат да ни доведат до извода, че става дума за правителствени представители, които са експерти в съответната област на опазване на

биологичното разнообразие. Следва да се обърне внимание върху факта, че в обнародвания текст на конвенцията в ДВ, бр. 19 от 1999 г., в горепосочената разпоредба след думите „правителствени представители“ е сложена запетая, а не съюзът „и“ пред думите „експерти в съответни области“, от което може да се направи констатацията, че в случая не става дума за два вида представители на държавите членки (т.е. на държавни служители от правителствата и отделно от тях и на експерти), а единствено за правителствени представители, които са експерти именно в съответната област на опазване на биологичното разнообразие. Независимо от това уточнение, смятам, че становището на А. Анастасов разкрива полезност за развитието на научна дискусия в тази насока. Струва ми се, че то е продиктувано от желанието му за засилено експертно присъствие в учредените органи на конвенцията, което, от своя страна, заслужава подкрепа.

21. Установяване на задължение за държавите участнички да предоставят на Конференцията на страните на интервали, определени от нея, доклади за прилагането на конвенцията (чл. 26).

22. Установяване на специални правила относно решаването на споровете по тълкуването и прилагането на конвенцията (чл. 27). Те са: а) чрез преговори между спорещите държави, а ако не се постигне съгласие – чрез посредничество на трета държава; б) при непостигане на съгласие по тези два начина – чрез избор на един от следните два начина, който се приема за задължителен: аа) уреждане чрез арбитраж в съответствие с процедурата по част 1 на приложение II; и бб) предоставяне на спора в Международния съд на ООН; в) при непостигане на съгласие по никой от предходните начини за уреждане на спора – чрез предоставяне на спора за помирение съгласно част 2 на приложение II, „освен ако страните не се споразумеят по друг начин“.

23. Установяване на правна възможност за приемане от държавите участнички на протоколи към конвенцията, както и на изменения и допълнения на конвенцията и протоколите към нея, на среща на Конференцията на страните (съответно чл.чл. 28 и 29).

24. Установяване на забрана за уговорки при присъединяването на определена държава към конвенцията (чл. 37). Това изискване е важно, тъй като евентуални уговорки биха могли да обезсмислят участието на съответната държава в разглежданата конвенция поради кръга от необходимите международни задължения, които тя трябва да поеме за реализация на нейните цели. Във връзка с това С. Божанов отбелязва, че при евентуално допускане на резерви би се нарушил баланса между конкретното поемане от съответната държава задължения и „възможността (чрез изключения) този баланс да бъде нарушен“ (Божанов, 2004, с. 88-89).

25. Определяне за Депозитар на конвенцията – Генералния секретар на ООН (чл. 41). С това обстоятелство се демонстрира нейната значимост за опазването на биологичното разнообразие в световен мащаб (Божанов, 2004, с. 85).

Към конвенцията фигурират 2 приложения, озаглавени както следва: Приложение I. Определяне и мониторинг; Приложение II. Арбитраж (Анастасов, 2015, с. 17-28; Божанов, 2004, с. 85-89; Kiss, Shelton, 1993, pp. 137, 140-141; Shelton, Kiss, 2005, pp. 91, 93, 103).

Българско законодателство на законово равнище, въвеждащо изискванията на КБР

В тази насока може да се изтъкнат Законът за биологичното разнообразие (ЗБР – ДВ, бр. 77 от 2002 г., изм. и доп.), Законът за защитените територии (ЗЗТ – ДВ, бр. 133 от 1998 г., изм. и доп.) и Законът за опазване на околната среда (ЗООС – ДВ, бр. 91 от 2002 г., изм. и доп.). Формално, налице е добро равнище на въвеждане на изискванията на разглежданата конвенция в българското законодателство. В случая е от значение обаче ефективното му прилагане с цел постигането на баланс между екологичните и икономическите интереси на обществото.

Протокол от Картахена за биологична безопасност към КБР

Този протокол е ратифициран от Република България със закон от 26.07.2000 г. (ДВ, бр. 65 от 2000 г.), в сила е за нашата страна от 11.09.2003 г. и е обнародван в ДВ, бр. 83 от 19.09.2003 г. ЕС също се присъедини към протокола с Решение 2002/628/ЕО на Съвета от 25.06.2002 г. за утвърждаване, от името на Европейската общност, на Протокола от Картахена за биологична безопасност (ОВ L 201, 31.07.2002 г.).

Обща характеристика на Протокола от Картахена за биологична безопасност към КБР

Разглежданият протокол фактически детайлизира разпоредбите на чл. 8, б. „г“ и чл. 19 от КБР, свързани съответно от една страна, с рисковете за състоянието на околната среда, вкл. биологичното разнообразие, от освобождаването в околната среда на генетично модифицирани организми (ГМО), и по-специално „живи модифицирани организми“ като резултат от биотехнологии, а, от друга страна, с икономическите ползи от употребата на ГМО, в частност на ЖМО и разпределението на тези ползи. Във връзка с това, основната цел на протокола е изтъкната в чл. 1, където е указано, че тя

е: „да спомогне за осигуряването в адекватно ниво на защита и безопасност при трансфера, обработката и използването на живи модифицирани организми, получени в резултат на съвременната биотехнология, които биха имали неблагоприятни последици върху опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие, имайки предвид и рисковете за здравето на човека, като предимно се поставя акцент върху трансграничното движение“. А. Кис и Д. Шелтън с основание отбелязват обаче, че рисковете от използването на ГМО са свързани с факта, че все още съвременната наука не е изследвала достатъчно пълноценно (т.е. цялостно) негативното им въздействие върху околната среда и човешкото здраве (Kiss, Shelton, 1993, p. 138; Shelton, Kiss, 2005, p. 91).

В чл. 3 от Протокола фигурират дефиниции на редица правни понятия, сред които, с оглед на основополагащото им значение следва да бъдат споменати, както следва: „жив модифициран организъм“ означава всеки жив организъм, който притежава нова комбинация от генетичен материал, получена чрез използване на съвременната биотехнология“ (б. „g“); „жив организъм“ означава всеки биологичен обект, който е способен да пренася или реплицира (т.е. разпространява – бел. авт.) генетичен материал, включително стерилни организми, вируси и вироиди“ (б. „h“); „съвременна биотехнология“ означава прилагане на: а) *in vitro* методи с използване на нуклеинови киселини, включително с рекомбинантна дезоксирибонуклеинова киселина (ДНК), и директното инжектиране на нуклеинова киселина в клетки или органели, или б) сливане на клетки от различни в таксономично отношение семейства, което преодолява естествените физиологични репродуктивни и рекомбинантни бариери с техники, които не са използвани в традиционното развъждане и селекция“ (б. „i“).

Обхватът на протокола включва трансграничното придвижване, транзита, работата и използването на всички ЖМО, които могат да доведат до неблагоприятно въздействие върху опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие, при вземане предвид и рисковете за човешкото здраве (чл. 4), но от този обхват се изключва трансграничното движение на ЖМО, които представляват фармацевтични препарати за хора, които се регулират от други международни споразумения или организации (чл. 5). Могат да бъдат посочени следните правни мерки за опазване на биологичното разнообразие по този протокол:

1. Установяване на някои задължения с по-общо значение за държавите участнички (чл. 2). Те се отнасят до: а) създаването на национално законодателство за прилагане на задълженията им по този протокол; б) осигуряването на развитието, работата, превоза, използването, пренасянето и освобождаването на всички ЖМО да се извършва по начин, който предотвратява

или намалява да рисковете за биологичното разнообразие и човешкото здраве; в) незасягането на суверенитета на тези държави и техните суверенни права, упражнявани по силата на международното право; г) зачитането на правото на съответната държава участничка да предприема по-строги мерки за опазването и „устойчивото използване“ на биологичното разнообразие от тези, предвидени от протокола, при условие, че същите съответстват на целта и „основните му положения“ и са в съответствие с другите задължения на съответната държава по международното право; д) насърчаването на отчитането на „налична експертиза, договорености и резултати от дейност на международни форуми, компетентни по въпросите на риска за човешкото здраве“ (съответно §§ 1-5).

2. Установяване на някои правни възможности, свързани с превоза („транзита“) и използването в „затворени системи“ на ЖМО (чл. 6). Те се отнасят до: а) процедурата за предварително обосновано съгласие по чл. 7 да не се прилага за ЖМО в случаите на превоз (§ 1); б) тази процедура да не се прилага за трансграничното („презграничното“) движение на ЖМО, предназначени да бъдат използвани в затворена система, извършено в съответствие с нормите на страната вносител (§ 2), като съгласно чл. 3, б. „к“: „презгранично придвижване“ означава предвеждане на живи модифицирани организми от една страна до друга страна, като за целите на чл. 17 и 24 презграничното придвижване се свежда до придвижване между страни и такива, които не са страни“.

3. Установяване на специални правила, свързани с прилагането на процедурата за предварително обосновано съгласие (чл. 7). Те се отнасят до: а) задължението за държавите участнички, в случаите по членове 5 и 6, процедурата за предварително обосновано съгласие по членове 8, 9, 10 и 12 да се прилага преди първото трансгранично придвижване на ЖМО, предназначени за съзнателно въвеждане в околната среда на страната вносител; б) правната възможност за тези държави „съзнателното въвеждане в околната среда“, предвидено в § 1 да не се отнася до ЖМО, предназначени да бъдат директно използвани за храна, фураж или за преработка; в) задължението за същите държави чл. 11 да се прилага преди първото съзнателно трансгранично придвижване на ЖМО, предназначени да бъдат директно използвани за храна, фураж или за преработка; г) правната възможност за тези държави да не прилагат процедурата за предварително обосновано съгласие при съзнателно трансгранично движение на ЖМО, които, съгласно решение на „Конференцията на страните“ по КБР, която изпълнява функцията на „Среща на страните“ по този протокол, са определени като такива, за които не е вероятно да окажат неблагоприятно въздействие върху опазването и устой-

чивото използване на биологичното разнообразие, като се има предвид и риска за човешкото здраве (съответно §§ 1-4).

4. Установяване на задължение за държавата износител на ЖМО да уведомява или да изисква от лицето износител да уведомява компетентния национален орган на държавата вносител преди съзнателното трансгранично придвижване на ЖМО, което попада в обхвата на чл. 7, § 1, като уведомлението („нотификацията“) трябва да съдържа като минимум информацията по приложение („анекс“) I и да гарантира наличието на законово задължение за точност на информацията, предоставяна от износителя (чл. 8).

5. Установяване на задължение за държавата вносител на ЖМО да потвърждава получаването на уведомлението по чл. 8 в рамките на срок от 90 дни, съчетано с посочване на реквизитите на потвърждаването, необходимостта то да е съвместимо с разглеждания протокол, като липсата на такова потвърждение не се смята за съгласие (чл. 9).

6. Установяване на процедурни правила за вземането на решение от държавата вносител относно вноса на ЖМО (чл. 10).

7. Установяване на процедурни правила относно ЖМО, предназначени за непосредствена употреба, като храна, фураж или за преработка, вкл. при техен трансграничен превоз (чл. 11).

8. Установяване на правна възможност за държавата вносител на ЖМО да преразглежда взетото решение (чл. 12).

9. Установяване на правна възможност за държавата вносител на ЖМО да приложи опростена процедура за вземане на решение относно трансграничния превоз на ЖМО (чл. 13).

10. Установяване на правна възможност за държавите участнички да сключват двустранни и многостранни, вкл. регионални, споразумения относно трансграничното придвижване на ЖМО (чл. 14).

11. Установяване на специални правила, свързани с оценката на риска от употребата на ЖМО (чл. 15). Те се отнасят до: а) задължението за държавата вносител на ЖМО да извършва оценка на риска от употребата на ЖМО „по научно обоснован начин“ съгласно приложение III, при взимане предвид признатите методи за оценка на риска, като в тази оценка се включва минимум предоставената информация по чл. 8, „други налични научни доказателства“ с цел да се определи и оцени възможното неблагоприятно въздействие на ЖМО върху опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие и риска за човешкото здраве; б) задължението за тази държава да гарантира, че оценката на риска е извършена съгласно чл. 10, както и правната възможност за тази държава да иска от държавата износител да извърши такава оценка; в) правната възможност за страната вносител

на ЖМО да иска разходите по извършване на оценката на риска да се поемат от държавата износител (съответно §§ 1-3).

12. Установяване на специални правила относно управлението на риска от употребата на ЖМО (чл. 16). Те се отнасят до: а) задължението за държавите участнички да уредят в законодателството си „механизми, мерки и стратегии“ за регулиране, управление и контрол на риска, свързани с оценката, използването, работата трансграничното придвижване на ЖМО; б) задължението за тези държави въведените мерки да бъдат в степен, достатъчна да се предотврати неблагоприятното въздействие на ЖМО върху биологичното разнообразие и човешкото здраве на територията на държавата вносител; в) задължението за същите държави да предотвратят „несъзнателното“ трансгранично придвижване на ЖМО, включително да извършват оценка на риска преди първото освобождаване на даден ЖМО; г) задължението за тези държави да изискват всеки ЖМО, независимо дали е внесен или локално създаден, да е преминал през подходящ период на наблюдение, който съответства на жизния цикъл или времето за размножаване, преди началото на неговата очаквана употреба; д) задължението за същите държави да си сътрудничат относно: аа) определянето на ЖМО или специфични признаци на ЖМО, които могат да имат „неблагоприятен ефект“ върху състоянието на биологичното разнообразие и човешкото здраве; бб) приемането на мерки за преработването („третирането“) на ЖМО или „специфични признаци“ (т.е. изменението на техни специфични свойства – бел. авт.) (съответно §§ 1-5).

13. Установяване на специални правила относно несъзнателното трансгранично придвижване на ЖМО и мерките в извънредни ситуации (чл. 17). Те се отнасят до следните задължения за държавите участнички: а) приемане на „подходящи мерки“ за уведомяване на засегнатите или потенциално засегнатите държави, на „Централната информационна система по биобезопасност“ (т.е. „Клиринговата къща по биобезопасност“ – бел. авт.) по чл. 20, а когато е уместно, и съответните международни организации, при станало известно на тяхна територия освобождаване на ЖМО, което води или може да доведе до тяхно несъзнателно трансгранично придвижване, което е в състояние да причини неблагоприятно въздействие върху състоянието на биологичното разнообразие и човешкото здраве, като уведомяването трябва да се извърши веднага щом на съответната държава стане известна тази ситуация, а в тази насока смятам, че навсякъде в текста на протокола, обн. в ДВ, бр. 83 от 2003 г., английските думи „Biosafety Clearing-House“, фигуриращи в оригиналния му текст на английски език трябваше да се превеждат като „Клирингова къща по биобезопасност“, вместо „Централната информационна система по биобезопасност“; б) предоставяне на

„Централната информационна система за биобезопасност“ (т.е. „Клиринговата къща по биобезопасност“ – бел. авт.) най-късно до датата на влизане в сила на разглеждания протокол за нея, „подробна информация за създаване на контактни центрове“ за целите на получаване на уведомлението по този член; в) уведомлението по § 1 да съдържа определени, изчерпателно изброени реквизити, като тези реквизити са изброени в § 3, букви „а“, „е“ на чл. 17, както следва: „а) наличната информация, отнасяща се за определените количества и съответните характеристики и/или признаци на живи модифицирани организми; б) информация за обстоятелствата и определената дата за освобождаване, а също и използване на живи модифицирани организми в страната, където са получени; с) всяка налична информация за възможно неблагоприятно въздействие върху опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие, като се вземе под внимание и рискът за човешкото здраве, както и всяка налична информация за възможни мерки за управление на риска; д) всяка друга свързана информация; и е) контактен център за получаване на допълнителна информация“; г) незабавно консултиране от държавата, под юрисдикцията на която са освободени в околната среда ЖМО по § 1, с държавите, които са засегнати или могат да бъдат засегнати, за да ги улесни при определяне на съответните ответни действия и вземането на необходимите мерки, вкл. спешни (съответно §§ 1-4).

14. Установяване на специални правила, свързани с работата, превоза, „пакетирането“ (т.е. опаковането – бел. авт.) и идентификацията на ЖМО (чл. 18). Те се отнасят до: а) задължението за държавите членки да предприемат необходимите мерки за обработване, опаковане и превоз на ЖМО, които са обект на съзнателно („умишлено“) трансгранично движение при вземане предвид на „международните правила и норми“; б) определянето на реквизитите на „съпровождащата документация“ за ЖМО, които са предназначени за: аа) храна, фураж или за преработка; бб) използване в затворена система; вв) съзнателно („умишлено“) въвеждане в околната среда на страната вносител, както и за всеки друг ЖМО, обект на този протокола; в) правомощието за „Конференцията на страните“ по КБР, която служи в качеството на Среца на страните по разглеждания протокол, да разгледа необходимостта и условията за разработване на норми, които се отнасят до методите за идентификация, обработка, опаковане и превоз, чрез консултация с други съответни международни органи (съответно §§ 1-3).

15. Установяване на задължение за страните участнички да определят национален компетентен орган(и) по прилагане на изискванията на протокола и национални координационни центрове за връзка със Секретариата на страните по конвенцията (чл. 19).

16. Установяване на специални правила относно създаването на „Централната информационна система за биобезопасност“ (т.е. „Клиринговата къща по биобезопасност“ – бел. авт.) като орган на страните по протокола, който улеснява обмена на информация между държавите участнички и ги подпомага в прилагането му (чл. 20).

17. Установяване на специални правила, свързани с поверителната информация (чл. 21).

18. Установяване на специални правила относно сътрудничеството между държавите участнички в създаването на човешки ресурси и организационен потенциал по биобезопасност (чл. 22).

19. Установяване на специални правила, свързани с информирането на обществеността и нейното участие във вземането на решения по въпроси на протокола (чл. 23). Те се отнасят до задълженията на държавите участнички: а) да съдействат и способстват за информирането и обучението на обществеността и нейното участие, което засяга безопасния пренос, обработка и употреба на ЖМО, с оглед на опазването на биологичното разнообразие и човешкото здраве, като за тази цел да си сътрудничат, при необходимост, с други държави и международни организации; б) да осигурят информирането и участието на обществеността да обхваща въпроса за достъпа до информация за ЖМО, които могат да са обект на износ; в) да уредят в законодателството си консултации с обществеността при вземането на решения, свързани с ЖМО и предоставяне на резултатите от тези решения на обществеността, при спазване на поверителния характер на информацията по член 21; г) да информират обществеността относно средствата за достъп до Централната информационна система за биобезопасност (т.е. Клиринговата къща по биобезопасност – бел. авт.) (§§ 1-3).

20. Установяване на правна възможност за страните участнички да сключват двустранни и многостранни споразумения с държави, които не са страни по протокола (чл. 24).

21. Установяване на специални правила относно незаконното трансгранично придвижване на ЖМО (чл. 25). Те се отнасят до: а) задължението за държавите участнички да предприемат „национални мерки“ с цел да се предотврати и, ако е възможно, санкционира незаконното трансгранично придвижване на ЖМО; б) правната възможност за засегнатата държава, в случай на незаконно трансгранично придвижване, да изиска от страната на произход на ЖМО да репатрира или унищожи за своя сметка тези ЖМО; в) правната възможност за засегнатата държава да предостави на Централната информационна система за биобезопасност (т.е. Клиринговата къща по биобезопасност – бел. авт.) информация за случаи на незаконно трансгранично придвижване на ЖМО, които се отнасят за нея (съответно §§ 1-3).

22. Установяване на задължение за държавите участнички, при вземането на решения за внос на ЖМО съгласно протокола или при предприемане на национални мерки по прилагането му, да имат предвид „социално-икономическите съображения“, които са обусловени от въздействието на ЖМО върху състоянието на биологичното разнообразие, както и ценността му за „местните и локални (т.е. „коренни“ – бел. авт.) общности“ (чл. 26).

23. Установяване на специални правила, свързани с отговорността и обезщетението (чл. 27). Те се отнасят до задължението за „Конференцията на страните“ по КБР, която служи в качеството на Среща на страните по разглеждания протокол, на първото си заседание да приеме процедура за разработване на „международни правила и норми“ в областта на отговорността и обезщетението за увреждане (на биологичното разнообразие и човешкото здраве – бел. авт.) в резултат на трансгранично придвижване на ЖМО.

24. Установяване на специални правила относно механизмите за финансиране и финансовите ресурси (чл. 28).

25. Установяване на специални правила, свързани с организацията на дейността и правния статус на Конференцията на страните по КБР, която служи в качеството на Среща на страните участнички в протокола (чл. 29).

26. Установяване на специални правила относно правната възможност за спомагателните органи по КБР да имат определени функции по прилагане на разглеждания протокол, уточнени от Срещата на страните по същия протокол (чл. 30).

27. Оправомощаване на Секретариата по КБР да изпълнява функциите на Секретариат по протокола (чл. 31).

28. Установяване на задължения за държавите участнички: а) да извършват мониторинг за спазване на своите задължения по протокола, и б) да предоставят отчети за предприетите мерки по прилагането на протокола на Конференцията на страните по КБР, която служи в качеството на Среща на страните по протокола, на определени интервали, определени от нея (чл. 33).

29. Установяване на задължение за Конференцията на страните по КБР, която служи в качеството на Среща на страните по протокола, да съдейства на държавите участнички за изпълнение на тяхните задължения по този протокол и да обръща внимание върху случаите на неспазването му (чл. 34).

30. Установяване на забрана за предявяване на резерви при присъединяването на съответната държава към протокола (чл. 38).

Към протокола фигурират 3 приложения („анекси“), озаглавени както следва: Приложение I. Необходима информация за уведомяването („нотификацията“) съобразно членове 8, 10 и 13; Приложение II. Необходима информация за живи модифицирани организми, предназначени за непосредствена употреба като храна, фураж или за преработка в съответствие с член

11; Приложение III. Оценка на риска (Анастасов, 2015, с. 28-32; Божанов, 2004, с. 104-106; Shelton, Kiss, 2005, pp. 103-104).

Българско законодателство на законово равнище, въвеждащо изискванията на Протокола от Картахена за биологична безопасност към КБР

В тази насока могат да се изтъкнат ЗБР, ЗООС и Законът за генетично модифицираните организми (ЗГМО – ДВ, бр. 27 от 2005 г., изм. и доп.).

Допълнителен протокол от Нагоя – Куала Лумпур за отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена за биологична безопасност

Този протокол е ратифициран от Република България със закон от 11.10.2012 г. (ДВ, бр. 82 от 2012 г.), в сила е за нашата страна от 05.03.2018 г. и е обнародван в ДВ, бр. 104 от 29.12.2017 г. ЕС също се присъедини към протокола с Решение 2013/86/ЕС на Съвета от 12.02.2013 г. относно утвърждаване, от името на Европейския съюз, на Допълнителния протокол от Нагоя – Куала Лумпур относно отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена по биологична безопасност (ОВ L 46, 19.02.2013 г.).

Обща характеристика на Допълнителния протокол от Нагоя – Куала Лумпур за отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена за биологична безопасност

С разглеждания протокол фактически се детайлизират разпоредбите на чл. 27 от Протокола от Картахена за биологична безопасност, разгледан по-горе. Основната му цел е да допринесе за „опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие“ и защитата на човешкото здраве, чрез създаването на международни правила и процедури в областта на отговорността и обезщетяването, свързани с ЖМО (чл. 1). В чл. 2 от Допълнителния протокол от Нагоя – Куала Лумпур за отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена за биологична безопасност (наричан по-долу за краткост „Допълнителния протокол“) фигурират редица дефиниции на правни понятия, сред които преди всичко трябва да се изтъкне тази на понятието „щета“, както следва: „щета“ означава неблагоприятно влияние върху опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие, като се вземат предвид също и рисковете за човешкото здраве, които: аа) са измерими или наблюдаеми по друг начин, като се вземат предвид, когато са налични, научно установените базови линии, признати от компетентен орган, който взема предвид всички други промени, предизвикани от човешка дейност, и естествени промени; както и бб) са значителни съгласно посоченото в параграф 3 по-долу“ (т. 2, б. „б“). Във връзка с дефиницията на това

правно понятие би могла да бъде изтъкната една, струва ми се, неточност на превода на български език на английската дума „damage“ като „щета“, а тази английска дума има в превод и значението на „вреда“, в текста на Допълнителния протокол, обнародван в ДВ, бр. 104 от 2017 г. Ето защо, трябваше, според мен, да се възприеме навсякъде в текста употребата на термина „вреда“, която, струва ми се, по-точно отговаря на замисъла на съставителите на това международно споразумение. Аргументите ми са следните: а) понятието „вреда“ обхваща както материалните, така и нематериалните вреди, докато понятието „щета“ обхваща само материални вреди; б) в чл. 12, § 2 от Допълнителния протокол изрично е изтъкнато, че гражданската отговорност е за „материални и нематериални вреди, свързани с щетите, съгласно определението в член 2, параграф 2, буква (б)“; в) в дефиницията на понятието по чл. 2, т. 2, б. „б“ от този протокол се изтъква като елемент от неговото съдържание неблагоприятното влияние върху опазването на биологичното разнообразие и риска за човешкото здраве, а това „влияние“, според мен, включва и нематериални (морални) вреди, свързани например със загрозяване на околната среда, което води до неблагоприятни емоционални и психически състояния и страдания, респ. до различни форми на увреждане на човешкото здраве; г) горепосоченото „неблагоприятно влияние“ върху биологичното разнообразие и човешкото здраве по тази разпоредба на Допълнителния протокол е свързано и с т. нар. „екологични вреди“, които обикновено се проявяват в по-късен момент от извършването на вредоносното деяние и са трудно предвидими, а едни от проявите им форми са разкъсване на връзките между екосистемите и загрозяване на околната среда. Други дефиниции по чл. 2, които могат да бъдат споменати, са: „ответни мерки“ означава подходящи действия за: аа) предотвратяване, свеждане до минимум, овладяване, ограничаване или избягване по друг начин на щети, според случая; бб) възстановяване на биологичното разнообразие чрез действия, които трябва да бъдат предприети в следния ред на предпочитание: ааа. възстановяване на биологичното разнообразие в състоянието, в което е съществувало преди възникването на щетата, или в неговия най-близък еквивалент, когато компетентният орган определи, че това е невъзможно; ббб. възстановяване чрез *inter alia*, подменяне на загубата на биологично разнообразие с други компоненти на биологичното разнообразие за същия или друг тип употреба на същото или, ако е целесъобразно, на алтернативно местонахождение (т. 2, б. „в“); „Дадено неблагоприятно въздействие се определя за „значително“ въз основа на фактори, като например: (а) дългосрочната или постоянната промяна, т.е. промяна, която няма да бъде обезщетена чрез естествено възстановяване в разумен период от време; (б) степента на качествените или количествените промени, които оказват неблагоприятно въздействие върху

компонентите на биологичното разнообразие; (в) намаляването на способността на компонентите на биологичното разнообразие да осигуряват стоки и услуги; (г) степента на каквито и да било неблагоприятни въздействия върху човешкото здраве в контекста на Протокола“ (т. 3).

Предметният обхват на разглеждания протокол е очертан подробно в чл. 3 чрез изчерпателно изброяване на редица случаи на щети от употребата на ЖМО, например при трансгранично придвижване, разрешена употреба, несъзнателно или незаконно трансгранично придвижване и др. Могат да бъдат отбелязани следните правни мерки за опазване на биологичното разнообразие по Допълнителния протокол:

1. Изтъкване на наличието на причинно-следствена връзка „между щетата и съответния жив модифициран организъм в съответствие с националното право“ (чл. 4). Очевидно тук се има предвид едно от основанията за възникване на гражданската, по-специално деликтната отговорност за щети, свързани с използването на ЖМО при непозволено увреждане. Смятам, че тази разпоредба не е прецизно формулирана, защото в случая става дума за „щети“ (т.е. вреди) на биологичното разнообразие и човешкото здраве, които са причинени от съзнателното или непреднамереното освобождаване в околната среда на ЖМО. Необходимо е да се обърне внимание върху факта, че съответните живи организми са генетично модифицирани именно в резултат на човешката намеса върху тях, т.е. на биотехнологии. Това е една специфична хипотеза на деликтна отговорност при непозволено увреждане, която не е тъждествена с отговорността за вреди от животни, тъй като в случая тези ЖМО са създадени именно от човека и съответните лица (физически или юридически) са били длъжни да вземат необходимите мерки за недопускане на вредоносното въздействие на ЖМО. В нашата облигационно-правна доктрина П. Голева с основание подчертава, че в случая става дума за замърсяване на околната среда с ГМО (респ. ЖМО), което причинява вредоносния резултат (Голева, 2021, с. 550). Следователно в анализираната горепосочена разпоредба на споразумението става дума за причинна връзка между замърсяването на околната среда с ЖМО, предизвикано от съзнателно или непреднамерено действие или дейност по използването им, от една страна, и, от друга страна, „щетата“ на биологичното разнообразие, респ. и увреждането на човешкото здраве.

2. Установяване на специални правила, свързани с „ответните мерки“ в случай на възникване на „щета“ (чл. 5). Те се отнасят до някои задължения и правни възможности за държавите участнички да уредят в законодателството си: а) операторът или операторите да: аа) информира(т) незабавно компетентния орган; бб) оцени(ят) настъпилата щета; и вв) предприеме(ат) „подходящи ответни мерки“, като съгласно чл. 2, б. „в“: „оператор“ означава всяко лице,

упражняващо пряк или косвен контрол върху живия модифициран организъм, включително по целесъобразност и съгласно националното право, *inter alia*, притежател на разрешително, лице, което е пуснало живия модифициран организъм на пазара, създател, производител, заявител, износител, вносител, преносител или доставчик“; б) компетентният орган да: аа) идентифицира оператора – причинител на щетата; бб) оцени щетата; и вв) определи кои ответни мерки трябва да бъдат предприети от оператора; в) в случай, че значима информация, включително налична научна информация или информация, достъпна в информационната система „Клирингова къща по биобезопасност“, сочи, че съществува достатъчна вероятност за причиняване на щета, и ако не бъдат предприети навременни ответни мерки, операторът да предприеме „подходящи“ ответни мерки за предотвратяване на такава щета; г) правната възможност за компетентния орган на тези държави да приложи необходимите ответни мерки, ако операторът не е успял да ги предприеме; д) правомощието за компетентния орган да изиска от оператора възстановяване на „преките и страничните разходи и разноски“ по оценяването на щетите и изпълнението на всички необходими ответни мерки, както и правната възможност за държавите участници да предвидят изключения от поемането на тези разходи; е) задължението решенията на компетентния орган, изискващи оператора да предприеме „ответни мерки“ да бъдат обосновани; ж) правната възможност да се прецени дали вече са предвидени „ответни мерки“ в националното законодателство; з) ответните мерки да се изпълняват съгласно националното законодателство (съответно §§ 1-8).

3. Установяване на правна възможност за държавите участници да предвидят в законодателството си изключения от изискванията за „ответни мерки“, например при природни бедствия и форсмажорни обстоятелства, военни действия или гражданско неподчинение (чл. 6).

4. Установяване на правна възможност за тези държави да уредят в законодателството си „абсолютни и/или относителни срокове“, свързани с „ответните мерки“ и началото на периода, към който се прилага даден срок (чл. 7).

5. Установяване на правна възможност за същите държави да уредят в законодателството си „финансови ограничения за възстановяването на разходите и разноските, свързани с ответните мерки“ (чл. 8).

6. Установяване на правна възможност за държавите участници да уредят в законодателството си правото на регресен иск или иск за обезщетение, които операторът да предяви срещу трето лице (чл. 9).

7. Установяване на правна възможност за тези държави да уредят в законодателството си финансово обезпечение (чл. 10).

8. Установяване на изискване Допълнителният протокол да не засяга правата и задълженията на държавите участници по международното право по

отношение на тяхната международна отговорност за международно правонарушение (чл. 11).

9. Установяване на специални правила относно реализацията на гражданската отговорност по разглеждания протокол (чл. 12).

Те се отнасят до: а) правната възможност за държавите участници да уредят в законодателството си „правила и процедури за справяне с щети“, и по-специално свързани с: аа) прилагане на „общите правила и процедури за гражданска отговорност“; бб) прилагане на специален режим на гражданската отговорност в тази област; вв) прилагане на комбинация от посочените два режима на тази отговорност; б) задължението за тези държави: аа) да продължават да прилагат „своето съществуващо общо право за гражданска отговорност“; бб) да разработват и прилагат или да продължават да прилагат специален режим на гражданската отговорност в тази област; вв) да разработват и прилагат или да продължават да прилагат комбинация от посочените два режима на тази отговорност; в) задължението за същите държави при прилагането на гражданската отговорност за „щети“ от ЖМО, да вземат предвид следните елементи: аа) „щета“; бб) виновна или безвиновна отговорност; вв) „търсене на отговорност, когато е подходящо“; гг) право на иск (съответно §§ 1-3).

10. Оправомощаване на „Конференция на страните“ по КБР, служеща като Среща на страните по Протокола от Картахена, да извършва преглед на ефективността на Допълнителния протокол на всеки 5 години при наличието на „необходимата информация“ от държавите участници (чл. 13), както и да: а) служи като Среща на страните и по Допълнителния протокол; б) следи за прилагането му; в) взема решения за ефективното му прилагане (чл. 14).

11. Оправомощаване на Секретариата по чл. 24 от КБР да служи като Секретариат по Допълнителния протокол (чл. 15).

12. Установяване на забрана за предявяване на резерви при присъединяването на съответната държава към Допълнителния протокол (чл. 19) (Анастасов, 2015, с. 32-34).

Българско законодателство на законово равнище, въвеждащо изискванията на Допълнителния протокол от Нагоя – Куала Лумпур за отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена за биологична безопасност

В тази насока могат да се посочат ЗГМО, ЗБР, ЗООС и Законът за задълженията и договорите (ДВ, бр. 275 от 1950 г., изм. и доп.).

Протокол от Нагоя за достъп до генетични ресурси и справедливо и равноправно разпределение на ползите, произтичащи от тяхното използване, към КБР

Този протокол е ратифициран от Република България със закон от 16.06.2016 г. (ДВ, бр. 49 от 2016 г.), в сила е за нашата страна от 09.11.2016 г. и е обнародван в ДВ, бр. 68 от 30.08.2016 г.

Обща характеристика на Протокола от Нагоя за достъп до генетични ресурси и справедливо и равноправно разпределение на ползите, произтичащи от тяхното използване, към КБР

Фактически разглежданият протокол детайлизира разпоредбите на чл. 15 от КБР, свързан с достъпа до генетичните ресурси. Основната му цел се изразява в „справедливо и равноправно разпределение на ползите, произтичащи от използването на генетични ресурси, включително чрез подходящ достъп до генетични ресурси и подходящ трансфер на съответните технологии, вземайки предвид всички права върху тези ресурси и технологии, и чрез подходящо финансиране, допринасяйки по този начин за опазването на биологичното разнообразие и устойчивото използване на неговите компоненти“ (чл. 1). В чл. 2 от този протокол (наричан по-долу за краткост „Протоколът от Нагоя“) фигурират дефиниции на редица понятия, сред които могат да бъдат отбелязани: „използване на генетични ресурси“ означава извършване на научноизследователска и развойна дейност по отношение на генетичен и/или биохимичен състав на генетичните ресурси, включително чрез прилагането на биотехнологии, както е определено в член 2 от Конвенцията“ (б. „с“); „биотехнологии“ както е определено в член 2 от Конвенцията, означава всяко технологично приложение, при което се използват биологични системи, живи организми или техни производни за производство или модифициране на продукти или процеси за специфична употреба“ (б. „д“).

Предметният обхват на разглеждания протокол е очертан в чл. 3 от него, където е посочено, че той се прилага за генетичните ресурси по чл. 15 от КБР, „ползите, произтичащи от тези ресурси“ и за традиционните знания, свързани с генетични ресурси и ползите от използването на такива знания. Могат да бъдат посочени следните правни мерки за опазване на биологичното разнообразие по Протокола от Нагоя:

1. Установяване на специални правила, свързани със справедливото и равноправно разпределение на ползите от генетичните ресурси (чл. 5). Те се отнасят до: а) задължението за държавите участнички да уредят в законодателството си ползите от използването и търговията с генетични ресурси да бъдат „справедливо и равноправно разпределени“ с държавата по произход на тези ресурси или придобила тези ресурси, като това разпределение трябва да се извършва „въз основа на взаимно договорени условия“; б) задължението за тези държави да уредят в своето законодателство ползите от генетичните ресурси, притежавани от „коренни и местни общности“

да бъдат „справедливо и равноправно разпределени със съответните (т.е. другите – бел. авт.) общности въз основа на взаимно договорени условия“; в) задължението за същите държави да приемат „законодателни, административни и политически мерки“ относно изискванията по § 1; г) правната възможност за държавите участнички да определят ползите от генетичните ресурси да включват „парични и непарични ползи“, но не ограничени до изброените в Приложението към протокола; д) задължението за тези държави за приемане на законодателни, административни и политически мерки относно това, ползите, произтичащи от използването на традиционните знания за генетичните ресурси да бъдат справедливо и равноправно разпределени с коренните и местните общности, притежаващи тези знания, „въз основа на взаимно договорени условия“ (съответно §§ 1-5).

2. Установяване на специални правила относно достъпа до генетични ресурси (чл. 6).

3. Установяване на специални правила, свързани с достъпа до традиционни знания, свързани с генетичните ресурси (чл. 7).

4. Установяване на задължения за държавите участнички за: а) насърчаване на изследванията относно опазването на биологичното разнообразие чрез опростени мерки за достъп до генетични ресурси за нетърговска цел; и б) отчитане на възможността за възникване на извънредни ситуации и значението на генетичните ресурси за продоволствената обезпеченост (чл. 8).

5. Установяване на задължение за тези държави да насърчават ползвателите и доставчиците на генетични ресурси да насочват ползите от тях към опазване на биологичното разнообразие (чл. 9).

6. Установяване на задължение за същите държави да проучат необходимостта от създаване и функциониране на „глобален многостранен механизъм за споделяне на ползите“ от генетичните ресурси, за да се постигне честно и справедливо споделяне на ползите от използването на генетични ресурси и традиционните знания за тях при трансгранични случаи или когато не е възможно да се получи предварително информирано съгласие (чл. 10).

7. Установяване на задължение за тези държави, когато едни и същи генетични ресурси се намират на територията на няколко държави, да установят сътрудничество с коренните и местните общности за постигане на целите на Протокола от Нагоя (чл. 11).

8. Установяване на специални правила относно традиционните знания, свързани с генетичните ресурси (чл. 12).

9. Установяване на задължение за държавите участнички да определят „национални координатори за връзка със Секретариата на страните по протокола, както и свои компетентни органи за достъпа и разпределението на ползите от генетичните ресурси (чл. 13).

10. Създаване на Механизъм за обмен на информация за достъпа и разпределението на ползите като част от Механизма за обмен на информация по чл. 18, § 3 от КБР (чл. 14).

11. Установяване на задължение за държавите участнички да уредят в националното си законодателство достъпът до генетичните ресурси да бъде в съответствие с предварителното информирано съгласие и установените взаимно договорени условия за достъпа и разпределението на ползите на другата страна, както и да си сътрудничат в случаи на нарушения на националното им законодателство в тази насока (чл. 15).

12. Установяване на задължение за тези държави да уредят в законодателството си достъпът до традиционните знания за генетичните ресурси да бъде в съответствие с предварителното информирано съгласие или одобрението и участието на коренните и местните общности и при установени взаимно договорени условия за достъпа и разпределението на ползите на другата страна (чл. 16).

13. Установяване на специални правила относно мониторинга на използването на генетичните ресурси (чл. 17).

14. Установяване на специални правила, свързани със съответствието с взаимно договорените условия (чл. 18).

15. Установяване на задължение за държавите участнички да насърчават разработването и използването на „примерни договорни клаузи“ за взаимно договорени условия в разглежданата област (чл. 19).

16. Установяване на задължение за тези държави да насърчават и използват „доброволни кодекси за поведение, насоки и най-добри практики и/или стандарти относно достъпа и разпределението на ползите от генетичните ресурси“ (чл. 20).

17. Установяване на задължение за същите държави да предприемат мерки за повишаване на информираността относно значението на генетичните ресурси и традиционните знания (чл. 21).

18. Установяване на задължение за държавите участнички да си сътрудничат в изграждането на „капацитет“ по отношение на човешки ресурси и институции относно прилагането на разглеждания протокол (чл. 22).

19. Установяване на задължение за тези държави да си сътрудничат в провеждането на технически и научни изследвания и да насърчават достъпа до- и трансфера на технологии в разглежданата област (чл. 23).

20. Установяване на задължение за същите държави да насърчават държави нечленки на този протокол да се придържат към него и да допринасят с необходимата информация към Механизма за обмен на информация за достъпа и разпределението на ползите (от генетичните ресурси – бел. авт.) (чл. 24).

21. Установяване на изискване финансовия механизъм по чл. 21 от КБР да изпълнява функциите на финансов механизъм по разглеждания протокол, както и финансовите ресурси по чл. 20 от КБР да намерят приложение и по отношение на финансовите ресурси по същия протокол (чл. 25).

22. Оправомощаване на Конференцията на страните по КБР да служи като Среца на страните по този протокол и определяне на нейния правен статус (чл. 26).

23. Оправомощаване на всеки спомагателен орган, създаден от КБР да служи като такъв и по разглеждания протокол (чл. 27).

24. Оправомощаване на Секретариата на страните по чл. 24 от КБР да служи като Секретариат на страните по този протокол (чл. 28).

25. Установяване на задължение за държавите участници да извършват мониторинг и контрол за изпълнение на задълженията си по разглеждания протокол през периоди и във форма на докладване, определени от Конференцията на страните по КБР, която служи като Среца на страните по протокола (чл. 29).

26. Установяване на задължение за Конференцията на страните по КБР, която служи като Среца на страните по протокола, на първата си среща, да разгледа и одобри процедури за сътрудничество и институционални механизми за насърчаване на прилагането на разглеждания протокол (чл. 30).

27. Установяване на задължение за Конференцията на страните по КБР, служеща като Среца на страните по протокола да изготвя оценка на ефективността на прилагането на този протокол (чл. 31).

28. Установяване на забрана за предявяване на резерви при присъединяването на съответната държава към Протокола от Нагоя (чл. 34).

Към разглеждания протокол фигурира едно приложение, озаглавено „Парични и непарични ползи“ (Анастасов, 2015, с. 35-39).

Българско законодателство на законово равнище, въвеждащо изискванията на Протокола от Нагоя за достъп до генетични ресурси и справедливо и равноправно разпределение на ползите, произтичащи от тяхното използване, към Конвенцията за биологичното разнообразие

В тази насока могат да се отбележат ЗБР, ЗГМО, ЗООС и Законът за местното самоуправление и местната администрация (ДВ, бр. 77 от 1991 г., изм. и доп.).

Заклучение

Накрая, в резултат на разгледаната по-горе международноправна уредба могат да бъдат направени някои по-общи изводи и препоръки за нейното усъвършенстване. Те ще бъдат обособени съответно в две насоки – относно изводите и относно предложенията *de lege ferenda*.

По-общи изводи от разгледаната международноправна уредба

1. От правно-техническа гледна точка чл. 2 от КБР не е редактиран сполучливо, тъй като дефинициите на отделните правни понятия не са разграничени една от друга с точки или букви. Освен това чл. 3 от КБР също не е редактиран сполучливо като съдържащ правни принципи. По-добре щеше да бъде, ако в него бяха само изрично изброени определени принципи, от които да се ръководят държавите в областта на опазване на биологичното разнообразие.

2. Чл. 4 от Допълнителния протокол от Нагоя – Куала Лумпур за отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена за биологична безопасност не е редактиран прецизно, тъй като акцентът трябваше да се постави върху причинно-следствената връзка между деянието, изразяващо се в съзнателно или непреднамерено замърсяване на околната среда с ЖМО (т.е. ГМО), от една страна, и, от друга страна, вредоносния резултат (т.е. настъпилата щета от това деяние за състоянието на биологичното разнообразие, вкл. увреждане на човешкото здраве). За целта е необходимо изменение на тази разпоредба на протокола.

3. Налице са някои неточности в превода от английски език на определени думи и изрази в текста на разгледаните международни споразумения, които са обнародвани в ДВ, а именно: а) в текста на превода на Протокола от Картахена за биологична безопасност към КБР, обн. в ДВ, бр. 83 от 2003 г., ненужно са употребени думите „Централната информационна система за биобезопасност“, вместо да се употребят само и единствено думите „Клирингова къща по биобезопасност“, тъй като в оригиналния текст на този протокол на английски език фигурират само думите „Biosafety Clearing-House“; б) в текста на превода на Допълнителния протокол от Нагоя – Куала Лумпур за отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена за биологична безопасност, обн. в ДВ, бр. 104 от 2017 г., непрецизно английската дума „damage“ е преведена като „щета“, вместо като „вреда“, като по този начин в обхвата на увреждането на биологичното разнообразие и човешкото здраве се имат предвид само материалните му аспекти.

4. Изразът „доколкото е възможно и подходящо“, употребен в членове 5 и 7-11 от КБР създава възможности за тълкуване съобразно националните интереси на държавите участнички и дори до заобикаляне на изпълнението на техни задължения по този международен договор. По-добре щеше да бъде, ако този израз не фигурираше в тази конвенция поради което е налице необходимостта от неговото заличаване.

Препоръки за усъвършенстване на разгледаната международноправна уредба

1. Необходимо е чл. 2 от КБР да бъде изменен, като отделните дефиниции на правни понятия се разграничат една от друга с точки или букви, а чл.

3 от тази конвенция да бъде прередактиран, като *de lege ferenda* придобие следната редакция:

„Член 3.

Държавите развиват дейността си по опазване на биологичното разнообразие въз основа на следните принципи: а) устойчиво ползване на природните ресурси, вкл. биологичните, съобразно провежданата екологична политика; б) извършване на дейностите и действията на територията под юрисдикцията на държавата по начин, който не уврежда околната среда на територията на други държави“.

2. Необходимо е *de lege ferenda* чл. 4 от Допълнителния протокол от Нагоя – Куала Лумпур за отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена за биологична безопасност да придобие следната редакция:

„Чл. 4. Установява се причинно-следствена връзка между щетата и съзнателното или непреднамереното замърсяване на околната среда с ЖМО, в съответствие с националното право“.

3. Необходимо е да бъдат обнародвани поправки в текста на някои международни споразумения, в които участва Република България, както следва: а) навсякъде в текста на Протокола от Картахена за биологична безопасност към КБР, думите „Централната информационна система за биобезопасност“ трябва да бъдат заменени с думите „Клирингова къща по биобезопасност“; б) навсякъде в текста на Допълнителния протокол от Нагоя – Куала Лумпур за отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена за биологична безопасност, думата „щета“ трябва да се замени с думата „вреда“.

4. Уместно е *de lege ferenda* изразът „доколкото е възможно и подходящо“, употребен в членове 5 и 7-11 от КБР да бъде заличен при следващи изменения на тази конвенция.

Спонсориране на научното изследване

Публикацията съдържа резултати от изследване „Правен режим на защитените природни територии (научно-практически анализ)“, финансирано със средства от целева субсидия на НИД на УНСС по договор № НИД НИ – 7/2021 г.

Използвана литература

- Анастасов, А. (2015). Международноправен режим на биоразнообразието, Институт за държавата и правото-БАН, София. (Anastasov, A., 2015, *Mezhdunarodnopraven rezhim na bioraznoobrazieto*, Institut za darzhavata i pravoto-BAN, Sofia).
- Божанов, С. (2004). Международноправни актове в областта на околната среда, Печатна база при Русенския университет „Ангел Кънчев, Русе.

- (Bozhanov, S., 2004, Mezhhdunarodni aktove v oblastta na okolnata sreda, Pечатna baza pri Rusenskiya universitet "Angel Kanchev", Ruse).
- Бойчев, Г. (2010). Курс по обща теория на правото с увод в методологията на юриспруденцията, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София. (Boychev, G., 2010, Kurs po obshta teoria na pravoto s uvod v metodologiyata na yurisprudentziyata, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia).
- Голева, П. (2021). Облигационно право, 7. доп. и прераб. изд., Нова звезда, София. (Goleva, P., 2021, Obligatzionno pravo, 7. prerab. i dop. izd., Nova Zvezda, Sofia).
- Допълнителен протокол от Нагоя – Куала Лумпур за отговорността и обезщетяването към Протокола от Картахена за биологична безопасност, ратифициран от Република България със закон от 11.10.2012 г. (ДВ, бр. 82 от 2012 г.), в сила от 05.03.2018 г., обн. ДВ, бр. 104 от 29.12.2017 г. (Dopalniten protokol ot Nagoya – Kuala Lumpur za otgovornostta i obezshtetyavaneto kam Protokola ot Kartahena za biologichna bezopasnost, ratifitsiran ot Republika Bulgaria sas zakon ot 11.10.2012 g. (DV, br. 82 ot 2012 g.), v sila ot 05.03.2018 g., obn. DV, br. 104 ot 29.12.2017 g.).
- Конвенция за биологичното разнообразие, ратифицирана от Република България със закон от 29.02.1996 г. (ДВ, бр. 22 от 1996 г.), в сила от 16.07.1996 г., обн. ДВ, бр. 19 от 2.03.1999 г. (Konventsia za biologichното разнообразие, ratifitsirana ot Republika Bulgaria sas zakon ot 29.02.1996 g. (DV, br. 22 ot 1996 g.), v sila ot 16.07.1996 g., obn. DV, br. 19 ot 2.03.1999 g.).
- Международната комисия за опазване на околната среда и за развитие. (1989). Нашето общо бъдеще. Доклад, държавно издателство „Д-р Петър Берон“, София. (Mezhhdunarodnata komisiya za opazvane na okolnata sreda i za razvitie, 1989, Nasheto obshto badeshte. Doklad, darzhavno izdatelstvo „Dr. Petar Beron“, Sofia).
- Протокол от Картахена за биологична безопасност към КБР, ратифициран от Република България със закон от 26.07.2000 г. (ДВ, бр. 65 от 2000 г.), в сила от 11.09.2003 г., обн. ДВ, бр. 83 от 19.09.2003 г. (Protokol ot Kartahena za biologichna bezopasnost kam KBR, ratifitsiran ot Republika Bulgaria sas zakon ot 26.07.2000 g. (DV, br. 65 ot 2000 g.), v sila ot 11.09.2003 g., obn. DV, br. 83 ot 19.09.2003 g.).
- Протокол от Нагоя за достъп до генетични ресурси и справедливо и равнопоставено разпределение на ползите, произтичащи от тяхното използване, към КБР, ратифициран от Република България със закон от 16.06.2016 г. (ДВ, бр. 49 от 2016 г.), в сила от 09.11.2016 г., обн. ДВ, бр. 68 от 30.08.2016 г. (Protokol ot Nagoya za dostap do genetichni resursi i spravedливо i ravnopravno razpredelenie na polzite, proizlichashti ot tyahното izpolzvane,

- kam KBR, ratifitsiran ot Republika Bulgaria sas zakon ot 16.06.2016 g. (DV, br. 49 ot 2016 g.), v sila ot 09.11.2016 g., obn. DV, br. 68 ot 30.08.2016 g.).
- Оуен, О. (1989). Опазване на природните ресурси, Първа част, Земиздат, София.
- (Ouen, O., 1989, Opazvane na prirodnite resursi, Parva chast, Zemizdat, Sofia).
- Kiss, A., Shelton, D. (1991). International Environmental Law, Ardsley-on-Hudson (New York), Transnational Publishers, Inc.
- Kiss, A., Shelton, D. (1993). Manual of European Environmental Law, Cambridge, Grotius Publications Limited.
- Saving Our Planet. Challenges and Hopes. (1992). Nairobi, UNEP.
- Shelton, D., Kiss, A. (2005). Judicial Handbook on Environmental Law, Nairobi, UNEP.

THE CONVENTION ON BIOLOGICAL DIVERSITY AND PROTECTED NATURAL TERRITORIES: ENVIRONMENTAL LAW ASPECTS

Prof. Georgi Penchev, DSc.
Department of History and Theory of Law
Faculty of Law
Plovdiv University "Paisiy Hilendarski"

Abstract

Basic aim of this study is analysis of the UN Convention on Biological Diversity and protocols to it in the light of its meaning for the protected natural territories. The basic task of the study consists in consideration of the legal measures regulated in respective international agreements and their introduction in the Bulgarian environmental legislation. The comparative law and formal-logical methods of scientific research are used. The result of study is related to formulation of general conclusions from considered international law regulation and suggestions for its improvement.

Key words: biological diversity, protected natural territories, convention

JEL: K320